

UNIVERZITET ALFA BK

Dr Stanimir Đukić

**KORPORATIVNA
BEZBEDNOST**

Drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje

Beograd, 2021.

UNIVERZITET ALFA BK

Dr Stanimir Đukić

**KORPORATIVNA
BEZBEDNOST**

- STRATEGIJSKO PLANIRANJE BEZBEDNOSTI U
POSLOVNIM SISTEMIMA -
- Zaštita lica, imovine i poslovanja -

Drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje

Beograd, 2021.

KORPORATIVNA BEZBEDNOST

Izdavač

ALFA BK UNIVERZITET
Palmira Toljatija broj 3, Beograd

Za izdavača

Prof. dr Bobana Berjan Bačvarević

Autor

Prof. dr Stanimir Đukić

Recenzenti

Prof. dr Bojan Dimitrijević
Prof. dr Nenad Đorđević
Prof. dr Jovan Veselinović

Lektor

Nataša Kankaraš

Priprema za štampu i dizajn korica

Mr Vladimir Šašo

Štampa

Apollo Graphic Production d.o.o. Beograd

Tiraž

300

ISBN

ISBN-978-86-6461-048-3

ALFA BK UNIVERZITET

Beograd, 2021.

SADRŽAJ

Predgovor	8
Uvod	10

Glava I

TEORIJSKO-METODOLOŠKI PRISTUP I DEFINISANJE FENOMENA KORPORATIVNE BEZBEDNOSTI

1. Razvoj korporativne bezbednosti kao nastavno-naučne discipline.....	12
2. Mesto predmeta korporativne bezbednosti u sistemu nauka.....	14
3. Predmet korporativne bezbednosti.....	15
4. Osnovne metode nauke o bezbednosti-metodi istraživanja korporativne bezbednosti	16
4.1. Izvori podataka o bezbednosnim pojavama i događajima	17
4.2. Najčešći problemi u istraživanju bezbednosnih pojava i događaja.....	19

Glava II

BEZBEDNOST

1. Pojam bezbednosti.....	22
1.1. Različito shvatanje pojma bezbednosti	24
1.2. Filozofija bezbednosti.....	29
2. Savremeno shvatanje pojma bezbednosti	32
2.1. Ocena stanja bezbednosti.....	34
2.2. Javna bezbednost u doktrini civilnog društva	35
2.3. Geopolitika u osnovi shvatanja bezbednosti.....	41
3. Klasifikacija pojma bezbednosti	43
3.1. Globalna bezbednost.....	47
3.2. Pojam izazova, rizika i pretnji bezbednosti	49
4. Savremeni bezbednosni izazovi, rizici i pretnje bezbednosti.....	54
4.1. Specifičnost fenomena korupcije.....	57
4.1.1. Izvori korupcije.....	59
4.1.2. Pojavni oblici korupcije.....	66
4.1.3. Konflikt interesa	73

Glava III

BEZBEDNOST PRIVREDNIH SISTEMA I KORUPCIJA KOD ZEMALJA U TRANZICIJI

1. Definisavanje pojma privredni sistem	82
2. Oblici organizovanja privrednih subjekata	89
2.1. Privredna društva i preduzeća.....	90
2.2. Javna preduzeća	93
3. Oblici organizovanja i struktura velikih poslovnih sistema.....	94
3.1. Pojam i nastanak korporacija.....	95
3.2. Korporacija - moć jedinstvene poslovne strukture i uticaja.....	98
3.2.1. Karakteristike korporacija kao oblika organizovanja	101
3.2.2. Unutrašnje ustrojstvo korporacije.....	103
3.2.3. Vlasnički odnosi i korporativno upravljanje.....	104
3.3. Holding - moć vlasničkog jedinstva preduzeća	110

3.3.1. Holding kao matično preduzeće	112
3.3.2. Holding kao grupa preduzeća u savezu kapitala	113
3.4. Uspostavljanje holding odnosa učešćem u kapitalu.....	114
4. Transnacionalne korporacije - moć globalnog uticaja	115
4.1. Bezbednost u strategiji korporacijske politike	119
4.2. Korporacijska delatnost i tržišna sigurnost	121
5. Funkcionisanje korporacija u globalizovanom okruženju	128
6. Društveno odgovorno ponašanje korporacij	132
7. Korporacije i ekonomska tranzicija u Republici Srbiji.....	137
8. Korupcija u tranzicionim ekonomijama	140
8.1. Analiza korupcije kod zemalja u tranziciji	148
8.1.1. Specifičnost Ruske Federacije.....	151
8.1.2. Korupcija u Hrvatskoj.....	152
8.1.3. Zarobljena država	153
8.2. Model korumpirane (zarobljene) i model poštene države.....	163
8.3. Usporedna analiza korupcije u razvijenim zemljama i zemljama u tranziciji	165
8.3.1. Specifičnost Italije i poređenje sa zemljama u tranziciji.....	170
8.3.2. Švedska - zemlja niske korupcije.....	174
8.3.3. Osobnosti korupcije Kine kao brzo razvijajuće ekonomije.....	178
8.4. Korupcija kod zemalja u okruženju (iskustvo regiona)	178
8.4.1. Karakteristike korupcije u Mađarskoj.....	180
8.4.2. Primer Bosne i Hercegovine	183
8.4.3. Slučaj Crne Gore	184
8.4.4. Primer Albanije.....	185
9. Istraživanje korupcije u Srbiji (empirijski pristup)	186
9.1. Globalni indeks percepcije korupcije	186
9.2. Poređenje sa stanjem u privredi Srbije.....	199
9.3. Usporedna analiza sa zemljama u svetu i zemljama u tranziciji	204
9.4. Globalni indeks plaćanja mita.....	209
10. Ekonomske posledice korupcije	212
10.1. Korupcija kao socijalno-politički problem	213
10.2. Investicije, korupcija i privredni rast	215
10.3. Ekonomske posledice i efekti korupcije	216
10.4. Korupcija kao prepreka za ostvarivanje ljudskih sloboda i prava.....	225
10.5. Javne nabavke.....	226
10.5.1. Slučaj Rudarskog basena "Kolubara"	233
10.6. Efekti privatizacije u Srbiji.....	238
10.6.1. Analiza privatizacije preduzeća u Srbiji	238
10.6.2. Problem građevinskog zemljišta na primeru "Luka Beograd"	246
10.6.3. Slučaj privatizacije poljoprivrednog zemljišta.....	250
10.7. Oduzimanje imovine.....	262

Glava IV

SAVREMENI SISTEMI KORPORATIVNE BEZBEDNOSTI

1. Pojmovno definisanje korporativne bezbednosti	268
1.1. Odnos korporativne i privatne bezbednosti	272
2. Savremeni koncept i trendovi razvoja sistema korporativne bezbednosti	275
2.1. Korporativna bezbednost i društvena odgovornost.....	279
2.2. Bezbednost korporativne države.....	282

2.3. Korporativna bezbednost u temelju savremene države.....	285
3. Karakteristike sistema korporativne bezbednosti i faktori pretnji	286
4. Aspekti korporativne bezbednosti	288
5. Poslovno-obaveštajno delovanje (business intelligence).....	292
6. Osnovni ciljevi organizovanja korporativne bezbednosti.....	304
7. Dimenzije korporativne bezbednosti	306
8. Funkcije korporativne bezbednosti.....	307
8.1. Administrativna bezbednost	308
8.2. Fizička i tehnička bezbednos	308
8.3. Bezbednost svojine i spoljnih partnerstava.....	309
8.4. Zaštita lica i zaštita na radu	310
8.5. Zaštita od požara.....	311
8.6. Delovanje u kriznim i vanrednim situacijama	315
8.7. Zaštita od industrijske/poslovne špijunaže	317
8.8 Informaciona bezbednost.....	322
8.9. Bezbednost menadžera i bezbednost na poslovnim događajima	323
8.10. Bezbednost ugovorenih poslova sa državnim strukturama.....	324
8.11. Program zaštite od kriminaliteta	324
8.12. Program edukacije i razvoja bezbednosne kulture zaposlenih.....	326
9. Zaštita resursa kritične infrastrukture	327
10. Pravne osnove sistema korporativne bezbednosti.....	331

Glava V

OBLICI I VRSTE UGROŽAVANJA KORPORATIVNE BEZBEDNOSTI

1. Definisane izazova, rizika i pretnji bezbednosti korporacija	336
2. Karakteristike izvora i oblika ugrožavanja	340
2.1. Karakteristike oblika ugrožavanja	341
2.2. Oblici ugrožavanja imovine u korporacijama.....	342
2.3. Ugrožavanje lične sigurnosti zaposlenih lica.....	343
2.4. Oblici ugrožavanja poslovanja korporacije	345
3. Korporacije i krizne i vanredne situacije	346
3.1. Krizne i vanredne situacije	346
4. Korporacije i aktivnosti organizovanog kriminaliteta	353
4.1. Značaj i obim fenomena organizovanog kriminaliteta	353
4.2. Obeležja organizovanog kriminaliteta	355
4.3. Specifičnosti u suzbijanju organizovanog kriminaliteta	361
4.4. Evolucija organizovanog kriminaliteta	363
4.5. Nove ugrožavajuće dimenzije savremenog organizovanog kriminaliteta.....	364
4.6. Posledice organizovanog kriminaliteta po građane i nacionalnu bezbednost	367
5. Visokotehnološki (kompjuterski) kriminalitet.....	370
5.1. Pojam kompjuterskog kriminaliteta.....	370
5.2. Opšte karakteristike	372
5.3. Vrste kompjuterskog kriminaliteta	375
6. Ekološki kriminalitet	378
7. Korporacije i privredni kriminalitet.....	383
7.1. Definisane pojma privrednog kriminaliteta u Republici Srbiji.....	384
7.2. Opšte karakteristike i uzroci privrednog kriminaliteta	386
7.3. Klasifikacija pojavnih oblika privrednog kriminaliteta	389
7.4. Suzbijanje privrednog kriminaliteta u Republici Srbiji	392

7.5. Aktivnost države u sprečavanju privrednog kriminaliteta-analiza rezultata	393
7.6. Metodika otkrivanja i obezbeđenje dokaza u kriminalističkoj obradi krivičnih dela privrednog kriminaliteta.....	397
8. Korporacijski kriminalitet.....	404
8.1. Ratno profiterstvo korporacija.....	406
8.2. Damping proizvoda zabranjenih standardima koji se primenjuju u ekonomski razvijenim zemljama	408
8.3. Ilegalan uvoz i proizvodnja genetski modifikovane hrane	409
8.4. Najdrastičniji slučajevi korporacijskog kriminaliteta	410

Glava VI FIZIČKO-TEHNIČKA ZAŠTITA

1. Pojam fizička zaštita	428
2. Poslovi fizičke zaštite	429
3. Poslovi obezbeđenja sa oružjem	429
4. Fizička komponenta sistema obezbeđenja	431
4.1. Istorijski razvoj, pojam i značaj fizičke komponente	431
4.2. Pojam i osnovne delatnosti službe fizičkog obezbeđenja	433
4.3. Organizacija službe fizičkog obezbeđenja.....	439
4.4. Organizacioni oblici službe fizičkog obezbeđenja.....	443
5. Pojam tehnička zaštita	448
6. Poslovi tehničke zaštite.....	448
7. Poslovi planiranja, projektovanja, tehničkog nadzora, montaže i održavanja sistema tehničke zaštite	450
8. Pravilnik o načinu vršenja poslova tehničke zaštite i korišćenja tehničkih sredstava	451
9. Tehnička komponenta sistema obezbeđenja	460
9.1. Definisane pojma tehničke komponente	460
9.2. Mehanička zaštita	463
9.3. Elektronska zaštita	464
10. Fizičko-tehnička zaštita	464
10.1. Pojam fizičko-tehničke zaštite i obavezno obezbeđeni objekti.....	464
10.2. Kontrola pristupa	466
11. Poslovi obezbeđenja transporta novca, vrednosnih i drugih pošiljki	467
12. Poslovi redarske službe.....	468
13. Kontrolni centar	469
14. Samozaštitna delatnost.....	470
15. Ovlašćenja službenika obezbeđenja.....	471
16. Označavanje i predstavljanje	477
17. Zaštita podataka	479
18. Nadzor i inspekcijski nadzor	479

Glava VII MENADŽMENT U KORPORATIVNOJ BEZBEDNOSTI

1. Definisane pojma menadžmenta.....	486
2. Teorijske osnove menadžmenta.....	490
2.1. Istorijski razvoj organizacije.....	491
2.2. Prethodnici moderne organizacije	494

3. Teorije organizacije	495
3.1. Klasične organizacione teorije.....	497
3.2. Neoklasične organizacione teorije.....	499
3.3. Kvantitativne teorije organizacije.....	500
3.4. Savremene teorije organizacije.....	501
4. Instrumenti novog svetskog poretka i globalni menadžment.....	503
5. Funkcije u menadžmentu.....	507
5.1. Planiranje kao funkcija menadžmenta	508
5.2. Organizovanje kao funkcija menadžmenta	509
5.3. Vođenje (rukovođenje) kao funkcija menadžmenta	510
5.4. Kontrola kao funkcija menadžmenta	511
6. Bezbednost menadžmenta vlasničkog kapitala.....	511
7. Menadžment u korporativnoj bezbednosti.....	514
8. Bezbednosni menadžment sistema obezbeđenja	519
9. Menadžment i karakteristike uspešnih lidera.....	527

Glava VIII

UPRAVLJANJE U KORPORATIVNOJ BEZBEDNOSTI

1. Strategijsko planiranje bezbednosti u poslovnim sistemima	544
1.1. Projektovanje sistema korporativne bezbednosti.....	545
1.2. Procena rizika i ugroženosti.....	546
1.2.1. Metodologija procene rizika u zaštiti lica, imovine i poslovanja.....	547
1.2.1.1. Identifikovanje potencijalne opasnosti	548
1.2.1.2. Analiza rizika.....	550
1.2.1.3. Ocena rizika	550
1.2.1.4. Tretman rizika.....	551
1.2.1.5. Izbor metoda i instrumenata	551
1.2.1.6. Kontrola rizika.....	552
1.2.2. Mapiranje rizika.....	553
1.3. Formulisanje strategije bezbednosti korporacije.....	553
1.3.1. Elementi i sadržaj strategije.....	556
1.4. Definisavanje politike bezbednosti poslovnih sistema	557
2. Implementacija strategije bezbednosti u korporacijama.....	558
3. Kontrola primene strategije bezbednosti	558
4. Spoljna kontrola korporativne bezbednosti	559

Glava IX

DIZAJNIRANJE SISTEMA KORPORATIVNE BEZBEDNOSTI

1. Trend razvoja i odnos korporativnog sektora i bezbednosti	564
2. Dizajniranje procesa bezbednosti u korporativnom sektoru	567
3. Oblici i karakteristike organizacionih modela korporativne bezbednosti	569
3.1. Model organizovanja vlastite službe - sektora bezbednosti.....	570
3.2. Model angažovanja profesionalne agencije za pružanje usluga bezbednosti.....	571
3.3. Kombinovani model	571
4. Sektor bezbednosti kao integralni deo organizacije poslovnog sistema	572
4.1. Organizaciona šema sektora bezbednosti	573
4.2. Nadležnost i ovlašćenja sektora bezbednosti.....	574
4.2.1. Uloga menadžera bezbednosti	575

5. Postupak formalizacije plana bezbednosti privrednog subjekta i sistema	577
5.1. Tehnologija izrade plana.....	578
5.2. Sadržaj i elementi plana.....	580
5.3. Kontrola sprovođenja plana.....	582
6. Mogućnosti i uslovi angažovanja privatnih agencija bezbednosti u zaštiti korporacija.....	582
6.1. Pojam privatnih bezbednosnih kompanija	583
6.2. Podela privatnih bezbednosnih kompanija	585
6.3. Vrste usluga koje pružaju privatne bezbednosne kompanije	586
LITERATURA	591
O AUTORU.....	608
PRILOG: Zakon o privatnom obezbeđenju	609

PREDGOVOR

Drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje udžbenika *Korporativna bezbednost* doživelo je bitne izmene u odnosu na prethodno izdanje. Izmene su plod nekih zakonskih propisa koji se odnose na materiju obrađenu u knjizi, ali i promena koje su se desile u svetu i kod nas iz oblasti bezbednosti, odnosno korporativne bezbednosti. U nekim delovima knjige došlo je do sređivanja teksta nastala zbog usklađivanja nastavnog plana i programa sa savremenim tendencijama, ali i kao plod dosadašnjeg rada sa studentima na predavanjima i vežbama.

Osim navedenog, neki delovi su obogaćeni novim tabelama, šemama/grafikonima, kako bi se povećala didaktička vrednost knjige.

Pojedinačno navedeno, najveće i najvažnije izmene, učinjene su u sledećim delovima knjige, i to: ocena stanja bezbednosti, javna bezbednost u doktrini civilnog društva, geopolitika u osnovi shvatanja bezbednosti, bezbednost privrednih sistema i korupcija kod zemalja u tranziciji, savremeni sistemi korporativne bezbednosti, fizičko-tehnička zaštita, menadžment u korporativnoj bezbednosti, upravljanje u korporativnoj bezbednosti i dizajniranje sistema korporativne bezbednosti. Osim navedenog, otklonjene su i brojne tehničke greške koje su se nalazile u prethodnom izdanju.

Namena knjige je da studentima pomogne u sticanju osnovnih, kako teorijskih tako i praktičnih znanja iz oblasti zaštite lica, imovine i poslovanja korporacija i privrednih subjekata, sa ciljem boljeg razumevanja svih bezbednosnih izazova, rizika i pretnji koji na različite načine ugrožavaju ili onemogućavaju normalan rad i poslovanje privrednih subjekata i sistema.

Bilo koja knjiga, pa svakako ni ova, uprkos svim naporima, ne može da obuhvati sve oblasti privrednog poslovanja, niti može unapred dati odgovore na sva pitanja sa kojima se menadžment korporativne bezbednosti, odnosno menadžeri za korporativnu bezbednost u praksi, ili studenti u nastavi susreću. Tako da ova knjiga nije ni pisana sa tom namerom.

Iako je bezbednost privrednih subjekata i sistema integralni deo sistema nacionalne bezbednosti, a samim tim i bitan činilac ostvarivanja poslovne funkcije u zaštiti imovine, lica i poslovanja, još nije našla svoje pravo mesto u teoriji i praksi bezbednosti. Opredeljenje autora za izučavanje *Korporativne bezbednosti*, kao podsistema civilne i nacionalne bezbednosti, nastalo je i iz potrebe kritičko teorijske analize modernog društva i suočavanja sa neoliberalizmom (globalizacijom).

Na kraju, menadžeri za korporativnu bezbednost danas su najplaćeniji deo upravljačkih organa u svetu, a na njihovim procenama se temelje najvažniji strateški ciljevi razvoja sistema. Korporativna bezbednost fokusira se na identifikovanje faktora rizika, procene i tretmane rizika, ali i na razvijanje odbrambenih mehanizama zaštite najvećih sistema i kompanija.

u Beogradu, septembar 2020

Autor

U V O D

Drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje knjige *Korporativna bezbednost*, s obzirom na kompleksnost i razuđenost područja na koje se odnosi, smo strukturirali i koncipirali, pored **predgovora i uvoda**, kroz **devet ključnih tematskih celina-poglavlja**, koja su dalje segmentirana na niz užih tema i podtema. Na kraju, uz prilog Zakona o privatnom obezbeđenju ("Sl. glasnik RS", br. 104/2013, 42/2015 i 87/2018), priloženu bibliografiju, istraživačku građu i korišćenje relevantnih istraživačkih metoda, naveden je popis referentne literature.

Savremeno društvo je uređeno na osnovu raznih pravila koja imaju za cilj definisanje odnosa među ljudima. Te zakonitosti mogu biti formalne i neformalne. Formalne zakonitosti uglavnom je jednostavno odrediti, dok su neformalne teže, ili teško uočljive, čak i kada se temelje na formalnim zakonitostima.

U savremenom društvu, ukupna bezbednost, a samim tim i bezbednost korporacija i privrednih subjekata, doživljava promene, posebno u tranzicionim periodima i globalizacijom ekonomije, kao i u dinamici nacionalnog društvenog i ekonomskog razvoja, naučno-tehnološkog napretka, kako na nacionalnim, tako i na međunarodnim nivoima.

Tranzicioni period je doba promene formalnih pravila i promene institucija. Međutim, sa ovim promenama koje se dešavaju relativno brzo, često jednom zakonodavnom odlukom, neformalna pravila se menjaju sporo, premda se prilagođavaju novonastalim formalnim pravilima. Neformalni odnosi iz perioda socijalizma, u doba tranzicije evoluiraju i zajedno sa formalnim pravilima menjaju svoje lice. Ovi odnosi prate preraspodelu dobara i moći.

Tranzicione promene u mnogim zemljama donele su nove zakone o vlasničkim pravima, fiskalnom sistemu i sl., koji su gotovo prekopirani iz zakonodavstava zapadnih zemalja. Kako eksterni uticaji imaju različito delovanje u različitim zemljama, ekonomski rezultati koji su iz ovih zakona proistekli sasvim su drugačiji od onih u zemljama odakle izvorno potiču. Iako su pravila ista, razlikuje se ponašanje učesnika i način primene i njegovo sprovođenje.

I na kraju, knjiga pod nazivom *Korporativna bezbednost* predstavlja pokušaj da se izuzetno kompleksna i složena materija interdisciplinarnog karaktera sistematizuje u jednu, međusobno povezanu kompaktnu celinu, sa ciljem stavljanja na raspolaganje studentima različitog profila (osnovnih i master studija), kao i svim drugim licima čiji je osnovni zadatak bezbednost korporacija/kompanija, odnosno privrednih subjekata i sistema, i zaštita lica, imovine i poslovanja, odnosno profesionalcima koji teorijski i praktično

izučavaju ovu oblast. Imajući u vidu da knjiga ima i instruktivni karakter, korisno će poslužiti i svim drugim zainteresovanim licima, koji po raznim osnovama imaju dodirnih tačaka sa korporativnim sektorom, privrednim aktivnostima, zaštitnom i samozaštitnom delatnošću, ili jednostavno žele da prošire i prodube svoja postojeća saznanja iz ove oblasti.

Glava I

TEORIJSKO-METODOLOŠKI PRISTUP I DEFINISANJE
FENOMENA KORPORATIVNE BEZBEDNOSTI**1. Razvoj korporativne bezbednosti kao nastavno-naučne discipline**

Problemom bezbednosti delimično se bavi niz disciplina društvenih nauka, u okviru studija raznih fakulteta, kao i neke prirodne i tehničke discipline koje su manje-više vezane za problematiku ugrožavanja bezbednosti. Svaka od tih disciplina uspostavlja svoje metode u okvirima nauke za izučavanje problema bezbednosti, polazeći od nekih opštih principa saznanja društvene stvarnosti i uzročno-posledičnih veza uspostavljenih društvenih odnosa. Međutim, bez obzira na relativno veliki broj naučnih disciplina koje razmatraju ovaj problem, sa sigurnošću se može reći da oblast bezbednosti u prošlosti nije dovoljno naučno i teorijski izučavana. Tek posle Drugog svetskog rata pojavljuju se prva dela zasnovana na osnovnim principima i metodama naučno-istraživačkog rada, u kojima se saopštavaju rezultati tog rada u oblasti bezbednosti. U to vreme, a naročito u poslednjih nekoliko godina, javile su se ideje i potreba za novom naučnom disciplinom, koja bi se bavila istraživanjima i teorijskim uopštavanjem problematike i pitanja iz oblasti bezbednosti i zaštite privrednih subjekata. Teorijska sazimanja nastala u okviru ove naučne discipline omogućila bi objektivno posmatranje pojava bezbednosti i vidova ugrožavanja bezbednosti i privrednih subjekata. Uspostavljanje novih naučnih znanja u okviru discipline nazvane korporativna bezbednost omogućilo bi sublimiranje problematike korporativne bezbednosti u novi naučni sistem, gde bi se ona posmatrala u sklopu društvenih, ekonomskih, pravnih, političkih, vojnih i međunarodnih odnosa, ali i prirodnih i tehničko-tehnoloških događanja.¹

Korporativna bezbednost je relativno mlada naučna disciplina koja je nastala kroz proces diferencijacije nauka bezbednosti na niz usko specijalističkih naučnih disciplina u skladu sa svojim predmetnim područjem izučavanja. U našoj naučnoj praksi i obrazovnom sistemu, ona pod tim nazivom egzistira tokom poslednje dve decenije. U zapadnim zemljama, pre svega u SAD i zemljama Evropske unije, korporativna bezbednost, kao naučna disciplina u okviru studija bezbednosti ima dugu i bogatu tradiciju: izučava se na brojnim univerzitetima, fakultetima, koledžima i sl., koji su profilisani za pitanja iz domena nacionalne ili

¹ Lj. Stajić, *Osnovi sistema bezbednosti*, Pravni fakultet u Novom Sadu, Novi Sad, 2011. godine, str. 2.

ekonomske bezbednosti. Međutim, dinamika svojinske transformacije, novi vlasnički odnosi, kao i novi oblici kapitala, uključujući tu i razvoj korporativnog sektora, usloveli su potrebu naučnog pristupa o ovoj tematici u izgradnji jedne zasebne naučne discipline sa specijalističkim usmerenjem koja će u fokusu svog predmetnog istraživanja objediniti sve dimenzije, segmente, aspekte bezbednosti i zaštite lica, imovine, infrastrukture i poslovanja, kako malih, tako i velikih preduzeća i drugih privrednih subjekata.²

U nauci, a prvenstveno u metodologiji istraživanja bezbednosnih pojava, preovlađuje stav da se ključna pitanja iz područja bezbednosti ne mogu posmatrati ili proučavati izolovano, dakle isključivo sa aspekta jedne nauke, već se moraju istraživati u širem kontekstu. Drugim rečima, tematika bezbednosti u savremenim uslovima, iziskuje potrebu objedinjavanja ili koncentraciju više nauka i korišćenje naučnih saznanja do kojih su došle neke druge nauke ili discipline. Zbog toga, s pravom se može konstatovati da je područje bezbednosti kao predmet istraživanja, u celini ili po segmentima interdisciplinarnog i multidimenzionalnog karaktera.³ Interdisciplinarni karakter korporativne bezbednosti polazi od činjenice da se za izučavanje njenog složenog predmetnog i istraživačkog kompleksa, moraju koristiti saznanja, a takođe i istraživački postupci iz drugih nauka. S tim u vezi, neophodna je čvršća i direktna veza različitih disciplina iz različitih naučnih područja, dakle koncentracija više nauka i njihovih potencijala u ispitivanju određenog istraživačkog problema.

S druge strane, multidisciplinarnost korporativne bezbednosti znači da ova naučno-nastavna disciplina objedinjava, sintetizuje, u stvari vrši recepciju neophodnih znanja iz različitih disciplina, a koja su u bližoj ili nešto daljoj vezi sa njenim predmetom i interesovanjem. Neposredan i očigledan primer veze između pojedinih nauka u smislu interdisciplinarnosti i multidimenzionalnosti, ostvaruje se preko takozvanih, graničnih naučnih disciplina. One u slučaju proučavanja nekog aspekta bezbednosti, najčešće u svom nazivu imaju terminološke osnove obe nauke. Korporativna bezbednost je tipičan primer za tu vrstu graničnih disciplina, jer u svom nazivu ima reč korporativno što asocira na oblast ekonomije i što u svom predmetnom smislu ima sadržaje koji su čisto ekonomske prirode. Osim ovog naziva, susrećemo još sličnih primera kao što su: ekonomska bezbednost, bezbednost poslovanja, bezbednost prirodnih resursa, bezbednost informacionih sistema, zaštita intelektualne svojine, etika bezbednosti, energetska bezbednost, menadžment bezbednosti, zdravlje i bezbednost na radu, bezbednost finansijskog poslovanja itd.

² Prema: M. Komarčević i dr., *Korporativna bezbednost* (priručnik), Beograd, 2012. godine.

³ Opširnije: A. Savić, Lj. Stajić, *Osnovi civilne bezbednosti*, Fakultet za pravne i poslovne studije, Novi Sad, 2006. godine, str. 12.

2. Mesto predmeta korporativne bezbednosti u sistemu nauka

Kada je u pitanju mesto predmeta *Korporativne bezbednosti*, kao nove nastavno-naučne discipline, među drugim naukama, posebno naukama bezbednosti, usko je povezano sa poznavanjem pojma nauke. Reč nauka upotrebljava se uglavnom u tri značenja.⁴ Prema prvom shvatanju nauka obuhvata sistem znanja o svetu koji nas okružuje. Ovakav sistem obično podrazumeva uređen, povezan, obuhvatan, promenljiv skup naučnih činjenica, iskustvenih generalizacija, naučnih zakona i teorija, zasnovanih na određenim principima. Drugo je shvatanje nauke kao naročite forme čovekove delatnosti, i to one delatnosti koja predstavlja uporno i bezobzirno kritičko traganje za istinom o svetu koji nas okružuje. Treće shvatanje pod naukom podrazumeva opšte metode sastavljene od mnogo značajnih, ali manje opštih postupaka. Pri analizi svih situacija koje se smatraju naučnim metoda je zajednički element svih tih situacija. Predmet proučavanja korporativne bezbednosti u ovom udžbeniku biće sagledan iz sva tri aspekta. Izvori i oblici ugrožavanja bezbednosti savremenih država najčešće su društvene pojave nastale kao rezultat ponašanja ljudi.

Problemima društva i raznih društvenih pojava iz aspekta bezbednosti, bavi se više naučnih disciplina u manjem ili većem obimu (teorija države i prava, politički sistem, ustavno pravo, sociologija i dr.). Ako pođemo od toga da je cilj nauke utvrđivanje objektivnog stava o stvarnosti, jasno je da se određene nauke i naučne discipline razlikuju ne samo po naučnim metodama, sredstvima i ciljevima, već i prema tome koji deo stvarnosti, odnosno društvenih, prirodnih, tehničkih ili psihičkih pojava proučavaju. Bez obzira na to što navedeni predmeti predstavljaju discipline koje se duže vreme bave određenim delovima društvenih pojava i predstavljaju celinu znanja neophodnih onima čiji je posao borba protiv svih izvora, oblika i nosilaca ugrožavanja savremenog društva, bilo je neophodno ustanoviti specifičan predmet koji bi predstavljao nastavno-naučnu disciplinu, koja celovito i na poseban način razmatra problem bezbednosti i pruža teorijska i praktična znanja iz ove oblasti.⁵

Takođe, korporativna bezbednost sa pojedinim naučnim disciplinama, koje su vremenom nastale iz osnovne ili matične nauke, odnosno iz nauke o bezbednosti, je međusobno povezana, dijalektički uslovljena i isprepletana. Discipline se stalno razvijaju (što potvrđuje njihova brojnost) i granaju, međusobno povezuju, a istovremeno se povezuju i sa naučnim disciplinama iz drugih nauka. Za nauke o bezbednosti karakteristično je da se u pogledu naučne spoznaje uveliko oslanjaju na društvene nauke, npr., sociologiju, ekonomiju, pravo, psihologiju, pedagogiju, politiku i komunikološke nauke: prirodne nauke (hemija, fizika,

⁴ Ž. Ristić, *Uvod u metodologiju istraživanja*, Fakultet narodne odbrane, Beograd, 1983. godine.

⁵ Lj. Stajić, *nav. delo*, str. 4.

matematika, nauka o zaštiti životne sredine, geonauka itd.); tehničko-tehnološke nauke (organizacione nauke, tehnološko inženjerstvo, saobraćajne, građevinske, biotehničke i dr.).

Korporativna bezbednost je objektivno uslovljena, upućena na korišćenje saznanja do kojih su došle druge nauke, iz prostog razloga što te nauke, naravno u različitom obimu, i sa posebnog aspekta, tretiraju pojedina pitanja koja predstavljaju njen istraživački interes. U prvom redu, korporativna bezbednost po karakteru svog predmetnog područja je naslonjena na brojne ekonomske naučne discipline i njihove rezultate, kao što je ekonomija poslovanja, finansije, menadžment itd. Isto tako, korporativna bezbednost mora da bude upoznata i da istovremeno inkorporira saznanja do kojih su došle pravne nauke: obligaciono, javno, građansko, upravno i krivično pravo itd., te političkih nauka: politički sistem, javna politika itd.

S obzirom da su u domenu interesovanja korporativne bezbednosti i pojave vezane za kriminalno, patološko ili devijantno ponašanje, nauke o bezbednosti, a time i korporativna bezbednost, uspostavljaju tesnu vezu sa kriminalistikom, kriminologijom, socijalnom patologijom i drugim disciplinama koje su težišno orijentisane na sprečavanje i suzbijanje ovih oblika protivpravnog ponašanja. Imajući u vidu razuđenost predmetnog područja, korporativna bezbednost je upućena i na mnoge druge nauke izvan oblasti društvenih nauka, prvenstveno na niz disciplina iz oblasti prirodnih i tehničkih nauka.

3. Predmet korporativne bezbednosti

Nastavno-naučna disciplina korporativna bezbednost ima svoje mesto pored drugih naučnih disciplina, bez obzira na to što one sadržajno obuhvataju i neka od pitanja ove discipline. Tu se, pre svega, misli na sadržaje koji imaju svoju predmetno-pojmovnu autonomiju i koji su se vremenom i sami oblikovali u tom smislu.

Poznato je da svako predmetno područje saznanja, koje pretenduje da dobije status nauke mora prethodno imati jasno određen predmet, koji ne izučavaju druge nauke, bar ne težišno, zatim teoriju, metod i kategorijalni aparat. U zavisnosti od toga koliko su određeni i razvijeni ovi konstituenti toliko je i razvijena ili konstituisana i sama nauka. Napred navedena propozicija, odnosi se na sve naučne discipline, a time i na korporativnu bezbednost. Predmet istraživanja korporativne bezbednosti možemo odrediti u širem i užem smislu reči. Predmet istraživanja u širem smislu obuhvata sve poslove i aktivnosti koje se planski i organizovano preduzimaju od strane zaposlenih, unutrašnjih organizacionih jedinica, službi, sektora, menadžera preduzeća ili poslovnog sistema, ali i aktivnosti eksternih subjekata (državnih organa i agencija) u cilju stvaranja što povoljnijih uslova za

normalan rad i poslovanje tog privrednog subjekta, uključujući tu i identifikaciju mogućih opasnosti, pretnji i rizika, njihovo predupređivanje ili otklanjanje njihovih posledica.⁶

Predmet istraživanja u užem smislu, predstavlja način organizacije bezbednosti i zaštite lica, imovine i poslovanja unutar korporacije/kompanije i privrednih subjekata. S tim u vezi, predmet istraživanja korporativne bezbednosti obuhvata sledeće: projektovanje i planiranje sistema bezbednosti korporacije, procenu ugroženosti, procenu rizika, izradu planova i elaborata za sprovođenje bezbednosnih procedura i postupaka, izradu bezbednosne politike i strategije, organizovanje posebnih organizacijskih celina (sektora, službi, odseka bezbednosti) za obavljanje različitih bezbednosno-zaštitnih poslova, npr., služba obezbeđenja, služba zaštite na radu, služba za zaštitu od požara, zaštitu životne sredine, tajnih podataka itd. Nakon toga, sačinjavanje planova, i preduzimanje drugih mera i aktivnosti u cilju sprečavanja incidenata, kriznih situacija, vanrednih situacija i sl.

4. Osnovne metode nauke o bezbednosti - metodi istraživanja korporativne bezbednosti

Osnovni konstituenti⁷ svake, pa i nauke o bezbednosti, jesu predmet, teorija, jezik i metode nauke. Oko predmeta, teorije i jezika bezbednosnih nauka nema većih polemika među teoretičarima, dok se za metodologiju izučavanja bezbednosnih pojava to ne može reći. Svakako, ova naučna disciplina, kao i sve druge, polazi od sopstvenih naučnih principa i zakonitosti, a uočene probleme rešava u okvirima i metodama date naučne discipline. Međutim, treba napomenuti da put konstituisanja metodologije novih naučnih disciplina nije jednostavan i kratak, već zahteva kvalifikovan rad više naučnih radnika i institucija u toku dužeg vremena. Kao mlada nauka, i nauka o bezbednosti i dalje nema sopstvenu, celovitu i u potpunosti izgrađenu i završenu metodologiju za izučavanje svog predmeta. Neki teoretičari smatraju da se bezbednosne nauke koriste metodologijom društvenih nauka zato što su najčešće nebezbednosne pojave - izvori, oblici i nosioci ugrožavanja bezbednosti - zapravo društvene pojave.

Nasuprot tome, pojedini autori smatraju da između metodologije prirodnih i društvenih nauka zapravo nema razlika.⁸ Naime, prema tom shvatanju, postoje razlike između prirodnih i društvenih nauka, ali ne postoje razlike

⁶ Prema: M. Komarčević i dr., *nav. delo*.

⁷ N. Milošević, S. Milojević, *Osnovi metodologije bezbednosnih nauka*, Policijska akademija, Beograd, 2001. godine.

⁸ S. Novaković, *Uvod u opštu metodologiju i istorija metodološke misli*, Filozofski fakultet, Beograd, 1994. godine.

između njihovih metodologija istraživanja, jer je u osnovi njihovih istraživanja najopštiji metodološki postupak, koji predstavlja ispitivanje probnih rešenja početnih problema.

Pod metodom se podrazumeva način pomoću kojeg se stiče, proverava i razvija naučno saznanje. Metodologija je nauka koja proučava nastanak, razvoj i saznajne vrednosti metoda saznanja i tehničkih postupaka naučnog istraživanja i strukture naučnog znanja: naučnim problemom, naučnom hipotezom, teorijom, naučnim objašnjenjem i predviđanjem.⁹

Svako naučno istraživanje ima manje-više sličnu strukturu: određenje predmeta i problema istraživanja, postavljanje hipoteza, definisanje promenljivih, izbor istraživačke strategije, izbor nacrt istraživanja, razvijanje mernih instrumenata i određenje potrebnih tehničkih sredstava, određenje populacije i uzorka, prikupljanje podataka, obrada i analiza podataka, tumačenje rezultata istraživanja i izvođenje zaključaka, kao i naučna verifikacija rezultata istraživanja.

Teškoće uspostavljanja autonomne metodološke tehnike u oblasti bezbednosti, kako navodi Ljubomir Stajić, „vezane su i za složenost društva i društvenih pojava. U društvu, više nego u prirodi, postoji *povratno dejstvo* posledice na uzrok, tako da jednom nastala društvena pojava ili društveni odnos utiče povratno na svoj uzrok i menja ga, pa je teško utvrditi koja je pojava uzrok, a koja posledica". Osim toga, dalje navodi Stajić, „teškoća pri definisanju metoda jeste i u činjenici da ne postoji *apsolutna ponovljivost* društvenih pojava u istim uslovima - *mehanička uzročnost* (kao kod prirodnih pojava), pa se u određenim slučajevima eksperiment kao metoda izučavanja ograničava. To znači da se društvene pojave moraju izučavati u toku nastajanja ili sa manjom ili većom distancom i ne mogu se veštački izazivati radi proučavanja. Sve to otežava utvrđivanje zakonitosti nastanka bezbednosnih pojava, jer se ljudi kao subjekti društvenih odnosa iz mnogih razloga (svest, karakter, zdravstveno stanje) uvek ponašaju drukčije".¹⁰

4.1. Izvori podataka o bezbednosnim pojavama i događajima

Kada je u pitanju istraživanje bezbednosnih pojava i događaja, mogu se koristiti razni izvori podataka. Mogućnost njihovog korišćenja zavisi od više faktora, pre svega od toga da li je pojava, odnosno događaj poznat ili nije otkriven; da li o pojavi postoje pisani tragovi; da li su aktivni i/ili pasivni akteri pojave, odnosno svedoci po "viđenju i čuvenju" spremni da sarađuju sa istraživačem; da li stručne službe nacionalnog sistema bezbednosti imaju

⁹ Ž. Ristić, *nav. delo*, str. 99.

¹⁰ Lj. Stajić, *nav. delo*, str. 8.

ovlašćenje da izdaju saopštenje i izvode iz svojih evidencija; da li su pripadnici sektora bezbednosti spremni da sarađuju sa istraživačem; ako su spremni, da li imaju obavezu čuvanja službene tajne; zatim problemi u vezi sa konspirativnošću u pogledu sistematizacije poslova, zadataka, kadrovske strukture i aktuelnih zadataka; dostupnost baza podataka stranih službi bezbednosti i međunarodnih organizacija; uticaj politike na rad službi bezbednosti i naučnoistraživačkih institucija itd.¹¹

Zbog složenosti problema koji se istražuju, neophodno je komplementarno korišćenje većeg broja izvora, i to kako *postojećih*, tako i onih koji se *stvaraju* za potrebe samih istraživanja. Od već *postojećih* izvora podataka najpogodniji su:

- propisi međunarodnog, nacionalnog i uporednog prava, kao i podzakonski akti subjekata sistema bezbednosti;
- stručni i naučni radovi o bezbednosnim pojavama koje su obrađene iz bezbednosnog, ali i iz aspekta drugih disciplina (kriminologije, kaznenog prava, međunarodnog prava, međunarodnih odnosa, vojnih nauka, kriminalistike itd.);
- sadržaji elektronskih i pisanih medija, naročito zvanična saopštenja državnih i drugih organa i institucija za javnost, odnosno rezultati tzv. istraživačkog novinarstva;
- institucionalni podaci koje društvo stvara nezavisno od naučnih interesa, a koji se odnose na: kvantitativno praćenje pojava i događaja od značaja za bezbednost, pre svega, evidencije i statistički izveštaji državnih organa (vlade, parlamenta, policije, obaveštajnih službi, vojske, pravosudnih organa itd.), nevladinih organizacija, organa drugih država i međunarodnih organizacija; i dokumenta iz arhiva pomenutih državnih institucija, međunarodnih, nevladinih i drugih strukovnih organizacija.

Izvori podataka koji se *neposredno stvaraju* za potrebe istraživanja bile bi šire iskustvene evidencije koje se ne iscrpljuju iz postojećih izvora, već se stvaraju neposrednim angažovanjem istraživača. Pre svega, reč je o:

- građanima, prvenstveno onima koji su imali lično ili posredno iskustvo u vezi sa nekom bezbednosnom pojavom;
- radnicima državnih organa i organa lokalne samouprave;
- političkoj eliti, posebno u vezi sa pitanjima od strateškog značaja za bezbednost (razvoj sistema bezbednosti, međunarodna bezbednosna saradnja, politika i strategija bezbednosti itd.);
- službenicima međunarodnih organizacija;
- pripadnicima službi bezbednosti drugih zemalja;

¹¹ S. Mijalković, *Nacionalna bezbednost*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2011., str. 16.

- pripadnicima nedržavnog sektora bezbednosti (kao i zapisima zaštitnih kamera ili uređaja za audio nadziranje prostora);
- aktivistima nevladinih organizacija;
- medijskim radnicima, naročito ako se bave tzv. istraživačkim novinarstvom i
- naučnim radnicima (radnicima visokoškolskih ustanova, naučnih instituta, državnih organa, nevladinih organizacija, samostalnim istraživačima) i drugim izvorima.¹²

Pouzdanost podataka i naučnih izvora je različita. Takođe, često se i podaci o istim pojavama i događajima razlikuju ukoliko su dobijeni iz različitih izvora ili različitim metodima. Rezultati istraživanja biće pouzdaniji ukoliko su podaci dobijeni iz većeg broja izvora i različitim metodima.

4.2. Najčešći problemi u istraživanju bezbednosnih pojava i događaja

Samo istraživanje bezbednosnih pojava i događaja je, usled njihove kompleksne odnosno složene prirode, povezano sa brojnim teškoćama. S tim u vezi, najčešći problemi koji otežavaju istraživačke napore su:

- nedovoljna naučna znanja o pojedinim bezbednosnim, pre svega, ugrožavajućim pojavama i mehanizmima suprotstavljanja takvim pojavama;
- oskudnost referentne literature (naročito na srpskom jeziku) kao posledica prethodnog problema;
- konfuzija u definisanju i višestrukost standarda u kvalifikovanju bezbednosnih pojava, što je delimično posledica manjkavosti pojmovno-kategorijalnog aparata, ali i neprofesionalizma i uticaja političkog faktora na rad nacionalnih i nadnacionalnih bezbednosnih mehanizama;
- ograničenost izvora i dostupnosti podataka, i to mahom na zvanične podatke vladinih, međuvladinih i nevladinih organizacija, odnosno na postojeću, skromnu literaturu;
- nepreciznost postojećih empirijskih podataka usled velike tamne brojke i nerazvijenosti mehanizama i standarda analitičkog istraživanja bezbednosnih pojava i događaja;
- različitost, pa i kontradiktornost podataka o nekim bezbednosnim pojavama koji potiču iz različitih izvora;
- poverljiva priroda mnogih podataka;

¹² S. Mijalković, *nav. delo*, str. 18.

- nepotrebno mistifikovanje ("veo tajne") delovanja bezbednosnih službi, kao posledica konspirativnosti u njihovom radu, ali i njihove senzacionalizacije u medijima i popularnoj literaturi;
- teškoće posmatranja pojedinih bezbednosnih pojava nezavisno od drugih pojava, zbog njihove interakcije i dinamične prirode;
- nemogućnost manifestovanja bezbednosnih pojava u apsolutnoj istovetnosti, što otežava njihovo opisivanje i objašnjavanje i zahteva proučavanje većeg broja događaja u dužem periodu;
- nerazvijena metodologija naučnog istraživanja bezbednosnih pojava, mali broj realizovanih istraživanja i još manje publikacija u kojima je dat metodološki okvir sprovedenih istraživanja;
- nepostojanje metodologije za preciznu ocenu efekata preduzetih mera, poslova i aktivnosti bezbednosti, naročito preventivnih;
- nedovoljna materijalna ulaganja u naučnoistraživački rad;
- izražena netolerantnost i neosnovano potcenjivanje tuđeg naučnoistraživačkog rada u "nauci i praksi" bezbednosti;
- potencijalna ugroženost lične bezbednosti istraživača i mnogi drugi.¹³

U ovom delu knjige, istaknute su samo neke suštinske teškoće u istraživanju bezbednosnih pojava i događaja. Osim navedenog, svakako da postoje i druge, ali i da je realno očekivati nove bezbednosne izazove, rizike i pretnje, odnosno probleme, zbog izuzetne dinamičnosti bezbednosti.

¹³ S. Mijalković, *nav. delo*, str. 21.